

مفهوم‌شناسی و ارائه الگوی اندیشه دفاعی مقام معظم فرماندهی کل قوا (مدظله‌العالی) با محوریت بیان خاطرات ایشان در حوزه دفاعی - نظامی

حمید کریمی^۱

DOR: 20.1001.1.17358671.1399.19.70.4.5

محمد رضا ایروانی^۲

چکیده

پژوهش حاضر به‌منظور تدوین منظومه اندیشه دفاعی مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) با محوریت خاطرات ایشان در حوزه دفاعی - نظامی انجام شده است. این پژوهش، از نظر فایده و هدف از نوع تحقیقات کاربردی، از نظر رویکرد، از نوع کیفی بر پایه الگوواره تفسیری و از نظر ماهیت و نوع مطالعه، از نوع اکتشافی است. جامعه آماری مورد مطالعه کلیه بیانات و مکتوبات مقام معظم رهبری در نرم‌افزار حدیث ولایت از سال ۱۳۶۸ تا ۱۳۹۶ است. راهبرد تحقیق بر اساس راهبرد داده‌بنیاد است که با استفاده از این روش، تعداد مفاهیم حاصل در قالب ۶۹۲ گزاره دربردارنده خاطره و ۱۰۷۸ مفهوم و کد مرتبط با اندیشه دفاعی به دست آمد که در قالب ۱۷ مضمون و ۷۳ بعد در قالب الگوواره ساختارمند نظریه داده‌بنیاد اجرا شد. برابر نتایج این پژوهش، مقوله «خدامحوری» مقوله محوری اندیشه دفاعی ایشان است که تمام مقولات دیگر در پیوند با آن معنا و مفهوم پیدا می‌نمایند. شرایط علی موجب خدامحوری، هدایت مراجع، روحانیون و حوزه علمیه (نهاد دین) و نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران (نهاد سیاست) است. بسترها و عوامل زمینه‌ای مؤثر شامل مردم‌محوری و ویژگی‌ها و خصایص است. مقوله‌های دفاع آگاهانه در جنگ نرم، نیروهای مسلح توانمند، بسیج عمومی و همه‌جانبه، مدیریت جهادی، خودکفایی و عدم وابستگی، دشمن‌شناسی، سازماندهی و جنگ پیش‌کنشگرانه و تدافعی و فرماندهی مطلوب، به‌عنوان راهبردهای محوری تعامل و کنش در اندیشه دفاعی جهت برپاداشتن مقوله خدامحوری اتخاذ شده که تحت تأثیر مقوله‌های بیگانگان (آمریکا و ...) و دشمنان داخلی و خارجی به‌عنوان شرایط مداخله‌گر در راهبردهای تعامل و کنش در این الگوواره محسوب می‌شوند. پیامد راهبردهای تعامل و کنش و خدامحوری سرانجام منجر به پیروزی نهایی و برپایی تمدن نوین اسلامی، قدرت و اقتدار ملی کشور خواهد شد. جایگاه و روابط هر یک از این مضامین در قالب مدل الگوواره مشخص و شش قضیه مرتبط ارائه گردیده است. **واژگان کلیدی:** نظریه داده‌بنیاد، اندیشه دفاعی، آیت‌الله‌العظمی سید علی خامنه‌ای، خاطرات.

Hameed.kareemi@gmail.com

۱. استادیار گروه مطالعات راهبردی دانشگاه فرماندهی و ستاد ارتش جمهوری اسلامی ایران

۲. استادیار گروه علوم پایه دانشگاه افسری امام علی (ع) ارتش جمهوری اسلامی ایران، دکتری زبان و ادبیات فارسی (نویسنده مسئول) Irvani1980@yahoo.com

جستار گشایی

در هر تمدن و کشوری که گروهی از انسان‌ها یکجا گردآمده‌اند، بی‌گمان نیاز به امنیت و دفاع از اساسی‌ترین مقوله‌های زندگی جمعی آنان محسوب می‌شود که از نعمت‌های بی‌بدیل و بزرگ خداوند به شمار می‌رود و به فرمایش مقام معظم رهبری «دفاع جزئی از هویت یک ملت زنده است»^۱. هر چه تمدن و کشوری پیشرفته‌تر و با سابقه‌تر گردد، از سازوکار دفاعی و نظامی پیچیده‌تری برخوردار خواهد بود و به همین نسبت راهبرد و اندیشه‌های دفاعی منسجم‌تر و پیچیده‌تری خواهد داشت که راهگشا و نقشه راه نیروهای رزمی و نظامی برای دفاع از هستی و کیان آن تمدن و کشور در تمام ساحات آن خواهد بود. کشور ایران از گذشته‌های دور تاکنون دارای اندیشه‌های دفاعی گوناگونی بوده است. با پیروزی شکوهند انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۳۵۷، اندیشه دفاعی تازه‌ای بر اساس آموزه‌های اسلامی شکل گرفت و سازمان نیروهای دفاعی ایران را شکل جدیدی بخشید که نتیجه مهم آن سربلند بیرون آمدن از مقاومت در برابر تجاوز دولت بعثی عراق در ۳۱ شهریور سال ۱۳۵۹ بود. پس از جنگ تحمیلی نیز شاهد انواع و اقسام دشمنی‌ها و توطئه‌ها از قبیل تحریم‌های اقتصادی، فشارهای سنگین سیاسی، انواع مختلف جنگ روانی و ... علیه نظام مقدس اسلامی بوده‌ایم که دشمنان به حول و قوه الهی نتوانسته‌اند خللی به بنیان مرصوص جمهوری اسلامی ایران وارد نمایند.

نظام مقدس جمهوری اسلامی در حال حاضر در شرایط حساس و پیچیده‌ای قرار دارد که دشمنان قسم‌خورده داخلی و خارجی سعی در ضربه زدن به کیان میهن و نظام را هر لحظه در سر می‌پروراندند. در این شرایط که نظام و کشور اسلامی ایران در معرض تهدیدات نظامی، سیاسی، فرهنگی و اقتصادی گوناگون قرار دارد، این سؤال اساسی در نظر صاحب‌نظران وجود دارد که شیوه مقابله ایران با تهدیدات چگونه است و راه مقابله با آن‌ها چیست؟ چه راه‌هایی برای برون‌رفت از شرایط حساس کنونی متصور است که کمترین هزینه و بیشترین بهره‌وری را داشته باشد؟ نقشه دفاعی نظام جمهوری اسلامی ایران برای حفظ اقتدار توأم با عزت و سربلندی چیست؟ چه اندیشه دفاعی به‌عنوان زیرساخت و شالوده اساسی نظام دفاعی و توان رزمی و نظامی در جمهوری اسلامی ایران وجود دارد که سامان‌بخش قدرت نظامی و نیروهای گوناگون مسلح ایران باشد و دیگر ابعاد قدرت و اقتدار ملی و بین‌المللی نظام جمهوری اسلامی ایران را حول آن، یکپارچه و منسجم و هم‌راستا می‌سازد و به هم‌افزایی توان نظامی و امنیتی ایران یاری می‌رساند. چه مسیر و راهی برای پی بردن به منظومه اندیشه دفاعی نظام مقدس جمهوری اسلامی وجود دارد؟ الگوی منظومه اندیشه دفاعی نظام مقدس جمهوری اسلامی چیست؟

یکی از راه‌های علمی و مهم برای پاسخ به این سؤال، مراجعه به اندیشه و عمل زمامداران و رهبران نظام مقدس جمهوری اسلامی از بدو شکل‌گیری تاکنون است تا عملی و مستند مورد واکاوی و بررسی

۱. بیانات در مراسم دوره فرماندهی و ستاد دانشگاه امام حسین (ع)، ۱۳۶۸/۸/۲۹

عالمانه قرار گیرد و از این مسیر، مدل و الگوی اندیشه دفاعی نظام جمهوری اسلامی استخراج شود؛ زیرا آشکارترین شیوه واقعی و تاریخی برای دستیابی به آن، بررسی عملکرد عملی و واقعی رهبران جهت مواجهه با تهدیدات پیش رو و تهدیداتی و مشکلاتی است که تاکنون رخ داده است. مهم‌ترین شخصیتی که در حال حاضر می‌تواند تبیین‌گر و مشخص‌کننده الگوی اندیشه دفاعی نظام مقدس جمهوری اسلامی باشد، بدون تردید رهبر معظم انقلاب، آیت‌الله سید علی خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، است.

رهبر فرزانه و دانشمند انقلاب اسلامی به‌عنوان فردی که از اولین لحظات شکل‌گیری نظام مقدس جمهوری اسلامی در عرصه‌های مختلف از جمله هشت سال دفاع مقدس حضور فعال داشته و از زمانی که امر خطیر رهبری را عهده‌دار شدند، از نزدیک با همه مسائل به‌ویژه مباحث نظامی و فرماندهی در نیروهای مسلح آشنایی کامل و ملموسی دارند و در تمامی عرصه‌های دینی، سیاسی و سایر ابعاد مختلف این کشور صاحب‌نظر و دارای بینش ویژه توأم با توصیه‌ها و پندهای ارزشمندی هستند. از نظر سابقه، فرمانده کل قوا سابقه ۱۵ سال مبارزه و مجاهدت در رژیم طاغوت تا وقوع انقلاب اسلامی، عضویت در شورای انقلاب اسلامی با حکم امام (ره)، معاونت وزارت دفاع در سال ۱۳۵۸، سرپرستی سپاه پاسداران، امام‌جمعه تهران، نمایندگی امام در شورای عالی دفاع، نمایندگی مردم تهران در مجلس، ریاست شورای بازنگری قانون اساسی و دو دوره رئیس‌جمهوری در کارنامه خود داشته‌اند که مسئولیت‌هایی حساس و فرصت‌هایی سراسر خدمت تا سال ۱۳۶۸ بوده است.

در حال حاضر، فقدان منظومه علمی اندیشه دفاعی فرماندهی معظم کل قوا در این حوزه آشکارا احساس می‌شود که بتوان به‌عنوان نقشه راه علمی و منسجم جهت مراجعه فرماندهان عالی نظامی در مواقع ضروری و بحران از آن بهره‌گرفت. برای مطالعه اندیشه دفاعی ایشان، راه‌ها و روش‌های گوناگونی وجود دارد. یکی از راه‌های عملی و در دسترس برای پی بردن به منظومه اندیشه دفاعی معظم‌له، بررسی و مطالعه علمی و نظام‌مند خاطرات ایشان در حوزه دفاعی است؛ زیرا اصولاً خاطرات، «آیین افکار، احساسات و خصال روحی نویسندگان (و گویندگان) آن‌ها است» (ایروانی، ۱۳۹۰) و بیانگر مهم‌ترین مؤلفه‌ها در مباحث مختلف و برجسته‌ترین موضوعات در اندیشه صاحب‌خاطر است که می‌تواند به‌منزله یک رسانه به انتقال پیام صاحب آن کمک کند؛ یعنی پلی ارتباطی میان درون‌مایه‌های ذهنی نویسنده یا گوینده با اندیشه و ذهن شنونده یا خواننده باشد؛ بدین‌جهت خاطرات از منابع مهم برای پی بردن به اندیشه‌ها و افکار صاحبان خاطرات محسوب می‌شود. علاوه بر اینکه تاکنون هیچ پژوهشی درباره اندیشه دفاعی معظم‌له با محوریت خاطرات ایشان انجام‌نشده و بکریودن پژوهش را نشان می‌دهد.

خاطرات بیان‌شده مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) به‌صورت شفاهی و کتبی ثبت گردیده است. بخش مهمی از خاطرات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) راجع به جنگ تحمیلی و مسائل امنیتی و نظامی

است که در حوزه امور دفاعی و امنیتی کشور قرار می‌گیرد. ایشان گاه‌به‌گاه و به‌تناسب زمان، مکان و مخاطبان، این خاطرات را نقل کرده‌اند. در یک نگاه کلی، واکاوی و بررسی علمی این خاطرات در حقیقت مؤلفه‌ها، راهبردها و خط‌مشی‌های مهم دفاعی و نظامی را در منظومه اندیشه دفاعی ایشان مشخص می‌کند.

بر این اساس، در این پژوهش سعی شده، صرفاً از رهگذر بررسی، واکاوی و تجزیه و تحلیل خاطرات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در حوزه‌های مربوط به امور دفاعی و نظامی از بدو زعامت ایشان بر انقلاب اسلامی ایران تا سال ۱۳۹۶، به‌صورت علمی، منظومه اندیشه دفاعی ایشان با استفاده از راهبرد داده‌بنیاد واکاوی و تبیین گردد؛ بنابراین سؤال اساسی پژوهش به شرح زیر است:

الگوی «نظام‌مند» اندیشه‌های دفاعی مقام معظم فرماندهی کل قوا (مدظله‌العالی) با محوریت بیان خاطرات ایشان در حوزه‌های مربوط به امور دفاعی و نظامی به چه صورت است؟
با توجه به اینکه این تحقیق استقرایی با هدف و ماهیت اکتشافی و به‌صورت کیفی انجام شده، فرضیه ندارد.

البته تاکنون پژوهش‌های متعددی درباره اندیشه و نظریات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) از دیدگاه‌های گوناگون انجام شده است. در زمینه اندیشه‌های دفاعی معظم‌له نیز پژوهش‌های قابل‌توجهی از نظر عددی انجام پذیرفته است که البته در کیفیت و کاربردی بودن آن‌ها جای تأمل وجود دارد. در این میان، یکی از کارهای جدی صورت گرفته، انجام سه مرحله همایش ملی در دانشگاه صنعتی مالک اشتر با عنوان «تبیین اندیشه‌های دفاعی امام خامنه‌ای» در سال‌های ۱۳۹۱، ۱۳۹۳ و ۱۳۹۵ است. این همایش‌ها با چشم‌انداز رسیدن به الگوی دفاعی منطبق با اندیشه امام خامنه‌ای در حوزه‌های نظری و رفتارهای علمی به‌منظور دفاع همه‌جانبه، افزایش قدرت بازدارندگی، اقتدار و امنیت پایدار برگزار شده‌اند؛ اما با توجه به ماهیت همایش، بخش عمده مقالات ارائه‌شده فاقد عمق و غنای لازم برای بررسی اندیشه‌های دفاعی بوده‌اند.

کتاب «منظومه فکری آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای» به کوشش «عبدالحسین خسروپناه» و دیگران (سال ۱۳۹۶) در انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی منتشر شده است و به بررسی عقلانی نظام بینشی، منشی و کنشی ایشان پرداخته است، ولی به اندیشه دفاعی ایشان اشاره چندانی نشده است. بررسی پژوهش‌های انجام شده تاکنون نشان می‌دهد بسیاری از پژوهش‌های صورت گرفته سطحی‌نگرانه و غیرنظام‌مند انجام شده که از جامعیت و رویکرد علمی بهره چندانی ندارند و روش تحقیق واحدی نیز به کار نبرده‌اند. علاوه بر این، تاکنون هیچ پژوهش با موضوع «تدوین منظومه اندیشه دفاعی مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) با محوریت «بیان خاطرات ایشان» انجام نشده است؛ این امر بدیع‌بودن و تازگی

پژوهش حاضر را به اثبات می‌رساند.

لزوم تبیین منظومه دفاعی اندیشه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) و توجه به نقشه، استراتژی و اندیشه دفاعی بومی که برآمده از تفکر و اندیشه والای اسلامی و تجارب ارزشمند ایرانیان در طول تاریخ باشد، اهمیت شگرف بی‌نیازی از بیگانگان و استقلال فکری و توانمندی در قلمرو تفکر دفاعی را فراروی همگان قرار می‌دهد. از دیگر دلایل اهمیت و ضرورت بررسی علمی منظومه اندیشه دفاعی ایشان می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- در حال حاضر، اندیشمندان و صاحب‌نظران سیاسی و نظامی معتقدند که برخورداری هر نظام و کشوری از آمادگی دفاعی و نظامی در سایه وجود یک سازمان نظامی قدرتمند برآمده از یک اندیشه دفاعی و نظامی منسجم برمی‌آید که از شاخصه‌های کلیدی «قدرت و اقتدار ملی» محسوب می‌شود؛

- دستیابی به اهداف و آرمان‌های والای نظام مقدس جمهوری اسلامی بدون قدرت و اقتدار دفاعی در سایه وجود اندیشه دفاعی منسجم و جامع در عرصه داخلی و جهانی غیرممکن خواهد بود؛ رسیدن به اهدافی چون برپایی تمدن نوین اسلامی، مبارزه با هر نوع استعمار و استثمار کشورهای مستکبر، نفی هرگونه ستم‌کشی و ستم‌پذیری و سلطه‌گری، جلوگیری از نفوذ و تسلط اجانب و بیگانگان به میهن اسلامی، مقابله با هر نوع تجاوز، دفاع از مظلوم و مقابله با ظالم، تأمین آزادی‌های مشروع سیاسی و اجتماعی، حفظ نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران، حفظ وحدت و تمامیت ارضی کشور، جلوگیری از هرج‌ومرج در کشور، برقراری امنیت، عدالت و تأمین منافع عمومی و حقوق شهروندی عموم افراد جامعه و ...؛

- و درنهایت تبیین منظومه اندیشه دفاعی معظم‌له همچون نقشه راه روشن و دقیقی می‌تواند باشد که طریقه مواجهه درست، منسجم و اثربخش با دشمنان قسم‌خورده داخلی و خارجی نظام را به‌صورت علمی آشکار می‌نماید و راه را بر اقدامات نسنجیده، هزینه‌آفرین و ناشیانه می‌بندد.

با توجه به خلأ مبانی نظری در رابطه با اندیشه دفاعی مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) این مطالعه از نظر هدف، اکتشافی و به لحاظ نوع پژوهش، کاربردی و به دنبال ایجاد دانش و درک بهتر از پدیده مورد بررسی است. بر این اساس اجرای پژوهش به‌منظور پاسخ به این پرسش صورت گرفته است که مفاهیم و مقوله‌های قابل توجه در اندیشه دفاعی ایشان کدامند؟ پاسخ به این پرسش با بررسی و تحلیل محتوای بیانات مقام معظم رهبری از بدو زعامت بر جمهوری اسلامی ایران تا سال ۱۳۹۶ با محوریت بیان خاطرات ایشان در حوزه دفاعی - نظامی صورت گرفته که با استفاده از داده‌های کتابخانه‌ای طبقه‌بندی شده است. رویکرد کلی این پژوهش، استقرایی و نحوه انجام آن کیفی است. پژوهش‌های کیفی برای

کمک به پژوهشگر به‌منظور درک افراد انسانی و بسترهای اجتماعی و فرهنگی که انسان‌ها در آن زندگی می‌کنند، شکل گرفته‌اند (دانایی‌فرد و همکاران، ۱۳۸۶) با توجه به ماهیت پژوهش از راهبرد نظریه داده‌بنیاد^۱ استفاده شد که هدف عمده آن، تبیین یک پدیده از طریق مشخص کردن عناصر کلیدی آن پدیده است (استراوس و کوربین، ۱۹۹۲ و ۱۹۹۸). همچنین خبرگان این تحقیق نیز به تعداد ۸ نفر (۴ نفر استادان مرتبط با طرح و ۴ نفر از متخصصان مطالعات راهبردی در دانشگاه افسری امام علی (ع) و دافوس آجا) هستند که روایی مطالعه را در حین اجرا و پس از آن کنترل و تأیید کرده‌اند. در خصوص پایایی هم از فن توافق درون‌موضوعی استفاده شده است.

مفاهیم و مبانی نظری

(الف) معنا و مفهوم اندیشه دفاعی

«اندیشه» واژه‌ای است فارسی که معادل عربی آن «التفکر» است. در فرهنگ فارسی معین «اندیشه»: «۱- تفکر، فکر، تأمل ۲- ترس، بیم و اضطراب» معنی شده است (معین، ۱۳۶۲: ۳۷۷/۱). اندیشه در لغت به معانی تأمل (ابن‌منظور، ۱۴۰۸: ۳۷/۱۰)، «فکر، گمان، ترس، بیم، اندیشه کردن: فکرکردن، خیال کردن، احساس ترس و بیم کردن» (دهخدا، ج ۶: ۳۸۷؛ عمید، ۱۳۶۰: ۲۴۷:۱) آمده است. این واژه در عام‌ترین معنا عبارت است از هر نوع تفکر؛ منظور از تفکر تلاش و کوششی است که انسان صاحب عقل در جهت رسیدن به مقصود و مقصدی انجام دهد. در این معنا که انسان می‌تواند ذهن خود را به کار اندازد و از دانسته‌ای به کشف نادانسته و مجهولی برسد. منطقیان و فلاسفه نیز در تعریف فکر یا اندیشه به مفهوم عام، به فعالیت ذهنی بشر برای کشف مجهول توجه داشته‌اند. برای نمونه: «الفکر ترتیب امور معلومه للتأدی الی مجهول» (خوانساری، ۱۳۷۷: ۱۱)؛ «فکر یا اندیشه عبارت است از مرتب ساختن امور معلوم برای رسیدن به مجهول». علامه طباطبایی نیز در تفسیر المیزان در تعریف تفکر و اندیشه می‌نویسد: «تفکر نوعی سیر و مرور بر معلومات حاضر در نزد انسان جهت دستیابی به مجهول است.» (طباطبایی، ۱۳۹۳: ۲۴۸/۲) بنابراین می‌توان گفت تفکر زمانی صورت می‌گیرد که ذهن آدمی مراحل چهارگانه طرح مسئله، گزینش مفروضات یا مقدمات، تنظیم مفروضات و فرضیه‌سازی و استنتاج را طی نماید.

واژه «دفاع»، از ریشه «دَفَعَ» در زبان عربی گرفته شده است و به معنای «از کسی حمایت کردن، بدی و آزاری را از خود یا دیگری دور کردن، وطن و ناموس و حقوق خود را از دستبرد دشمن حفظ کردن» (فرهنگ عمید، ج ۱، ۱۳۸۹: ۵۲۸؛ ذیل واژه دفاع) آمده است. در تعریف اصطلاحی دفاع چنین آمده است: «تدابیری که برای مقاومت در مقابل حملات سیاسی، نظامی، اقتصادی، اجتماعی، روانی و یا فناوری که به‌وسیله یک یا چند کشور مؤتلفه اتخاذ می‌شود و ... همچنین به حفظ و حمایت

از ارزش‌هایی نظیر زندگی، مالکیت، آزادی، هویت ملی و تمامیت ارضی در برابر تهدیدات گوناگون داخلی، خارجی و یا ساختاری دفاع تلقی می‌گردد.» (نوروزی، ۱۳۸۵: ۳۴۴).

در زبان فارسی، واژه «دفاعی» معمولاً صفت و منسوب به دفاع است. «دفاع» در زبان عربی اسم و از نوع مصدر است. در زبان فارسی، امروزه، حوزه و امر دفاعی با امر «نظامی» مفهومی مشترک و مترادف یافته است که اغلب به جای هم به کار برده می‌شوند و در کل، حوزه معنایی مشترکی پیدا کرده‌اند. در این پژوهش نیز مباحث «دفاعی» با مباحث «نظامی» مترادف فرض شده است.

اندیشه دفاعی به نوعی با رهنامه دفاعی معنا و مفهومی مشترک می‌یابد. رهنامه را به معنای آموزه، نظریه و آیین به کار برده‌اند و در حوزه دفاعی، منظور از رهنامه اصول، قواعد، خط‌مشی‌های کلی و سیاست‌های دفاعی است که فرماندهی کل قوا ابلاغ می‌کند تا برنامه‌ها و اقدامات اساسی مانند راهبرد کلان نظامی کشور، روابط بین‌الملل و ... بر پایه آن پی‌ریزی گردد.

رهبر معظم انقلاب اسلامی (مدظله‌العالی) معتقدند که اندیشه دفاعی: «تفکر و ذهنیتی که مجاهدان، رزمندگان و سازمان‌های دفاعی، مبتنی بر مبانی اعتقادی و مذهبی، مبتنی بر تحولات محیطی و مبتنی بر تحارب و ذخایر تجربی دارا هستند تا در حوزه‌ای که دفاع در آن تکلیف و مأموریت باشد، حضور داشته و شرکت فعال نمایند و بر اساس آن تفکر بتوانند فلسفه دفاعی‌شان را بیان و اعلام، دستورات و قوانین دفاعی‌شان را تدوین و نهادینه و علوم و ابزارهای مورد نیازشان را تولید و به کارگیری نمایند اندیشه دفاعی گوئیم» (مرادپیری، ۱۳۹۱: ۴۲). اندیشه دفاعی نوعی دوران‌اندیشی، آینده‌نگری و روشن‌بینی عمیق است که در قالب طرح‌ها و برنامه‌های دقیق راهبردی موجب تأمین منافع ملی کشور در زمینه‌های مختلف در حال و آینده می‌شود (مرادپیری، ۱۳۹۱: ۴۴).

بنابراین باید گفت که منظومه اندیشه دفاعی، در حقیقت، مجموعه‌ای ساخت یافته و نظام‌مند از نگرش‌ها، تفکرات، تدابیر، اعتقادات و بینش‌های مختلف، راهبردها، قواعد و خط‌مشی‌های کلی و سیاست‌های فرد یا افراد یا سازمان‌ها و کشورها راجع به مقوله دفاع، جنگ، نیروهای مسلح و در یک نگاه کلان کلیه مسائل امنیتی کشور است که با حفظ و پاسداری از ملت، تمامیت ارضی، موجودیت و بقای یک سرزمین، استقلال کشور، آرمان‌ها و ارزش‌ها مرتبط است و باید دارای اساس نظری، فلسفی، فکری و تجربی محکم باشد و ضروری است به مبانی کاملاً روشن و مشخص خود اتکا داشته باشد.

ب) خردمایه استفاده از خاطرات در تدوین منظومه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)
خاطره از کلمه عربی «خاطر» منتج شده است. ریشه آن فعل «خَطَرَ يَخْطُرُ یا يَخْطُرُ» است (المنجد فی اللغة والاعلام، ذیل واژه خاطر) است که به معنی «به فکر کسی رسیدن، به فکر کسی راه یافتن، به خاطر کسی خطور کردن» است. مصدر آن خطور است. کلمه خاطر در فرهنگ‌های مختلف این گونه معنا شده است:

«آنچه که به قلب خطور کند، آنچه در دل گذرد، دل، ضمیر، ذهن، قریحه، خیال، ادراک، حافظه، یاد، واردی است بدون سابقه تفکر و تدبیر در قلب وارد می‌شود، نظر، اندیشه، میل، خواهش، تمایل و...» (فرهنگ معین، لغت‌نامه دهخدا، فرهنگ عمید: ذیل واژه خاطره)

واژه «خاطره» در زبان فارسی با افزودن «ه» نسبت به کلمه خاطر ساخته شده است. جمع کلمه خاطره؛ خاطرات، خواطر و خاطره‌ها است. مهم‌ترین کلمات مترادف آن یاد، یادبود، یادگار و یادنامه است. کلمه معادل در زبان عربی برای خاطره، «المذکره» و «ذکری» است.

در تعریف خاطره بیان شده است: «اثر، نوشته و یا پدیده‌ای است روایی که پدیدآورنده آن با آگاهی و اراده به شرح احوال، حادثه‌ها و رویدادهای گذشته - که به عللی در ذهن ماندنی و برجسته شده‌اند - می‌پردازد. راوی در آن حضور مستقیم یا غیرمستقیم (مشاهده، منابع دست‌اول و...) دارد. جزئیات زمان و مکان و چگونگی وقوع حوادث نیز در آن مندرج است. خاطرات غالباً تأثیری احساسی - عاطفی بر فرد می‌گذارند.» (ایروانی، ۱۳۹۰).

با توجه به این حقیقت که در بیانات و مکتوبات مقام معظم رهبری طیف وسیعی از خاطرات وجود دارد و گستره وسیعی از موضوعات و محورهای مختلف را شامل می‌شود، لازم است مشخص شود که چه طیفی از خاطرات در این پژوهش باید بررسی شوند تا روایی و اعتبار پژوهش خدشه‌دار نشود. مسلم است که هر خاطره‌ای از معظم‌له را نباید به صرف خاطره بودن در این پژوهش بررسی کرد. با توجه به موضوع پژوهش حاضر که تدوین منظومه اندیشه دفاعی مقام معظم فرماندهی کل قوا (مدظله‌العالی) با محوریت بیان خاطرات ایشان در حوزه‌های مربوط به امور دفاعی و نظامی است، تلاش شده است که ابتدا کلیه خاطرات معظم‌له از سال ۱۳۶۸ تا سال ۱۳۹۶ احصا شود و پس از آن خاطراتی که در حوزه‌های مربوط به امور نظامی - دفاعی قرار می‌گیرد، به عنوان جامعه مطالعاتی انتخاب و به دقت بررسی گردد. بدیهی است کلیه کدها و مفاهیم مربوط به اندیشه دفاعی معظم‌له فقط و فقط از خاطراتی انتخاب می‌شود که دارای درون‌مایه‌های دفاعی - نظامی هستند. در یک بررسی کلی و نظری، موضوعات مرتبط با حوزه دفاعی - نظامی در بیانات و مکتوبات معظم‌له و بالطبع خاطرات ایشان با درون‌مایه‌های دفاعی - نظامی عمدتاً در بستر حوزه‌ها و موضوعات زیر قرار می‌گیرند:

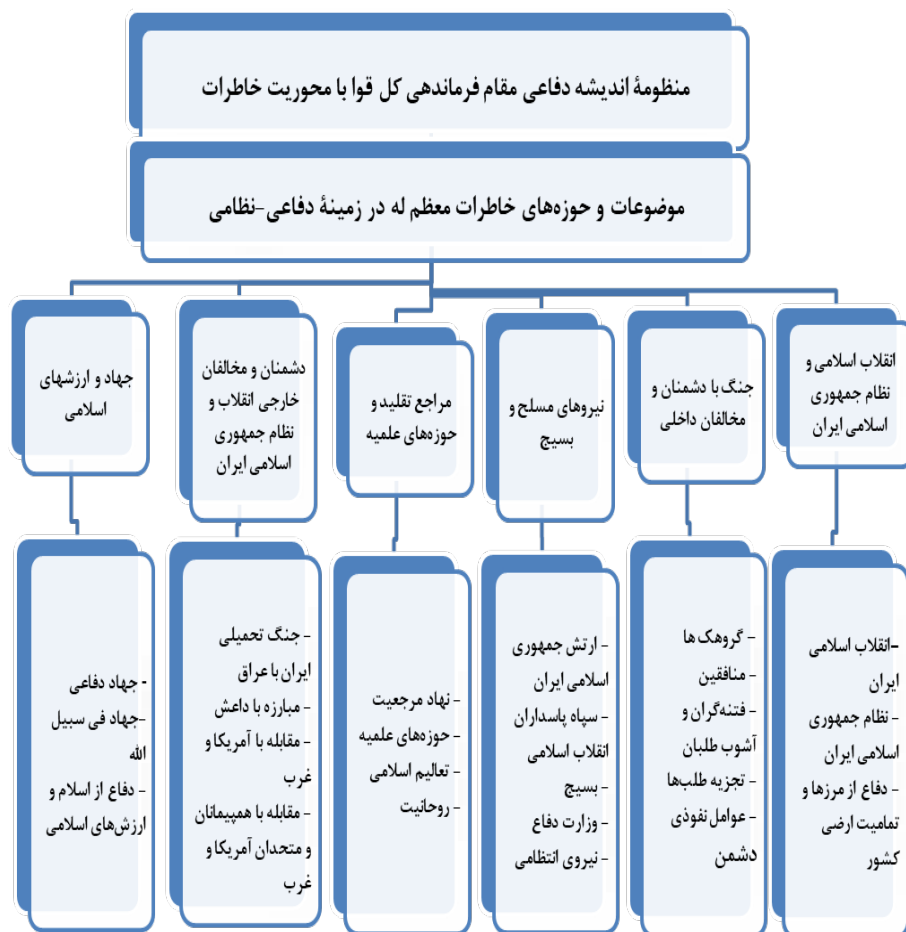
- ۱- انقلاب اسلامی و نظام جمهوری اسلامی ایران؛
- ۲- جنگ با منافقین، گروهک‌ها و دشمنان و مخالفان داخلی و خارجی انقلاب و نظام جمهوری اسلامی ایران؛

۳- نیروهای مسلح و بسیج؛

۴- مراجع تقلید و حوزه‌های علمیه؛

۵- جهاد و ارزش‌های اسلامی

بر این اساس مدل مفهومی پژوهش را می‌توان به صورت نمودار شماره ۱ ترسیم کرد.
نمودار شماره ۱: نقشه ادبیات تحقیق (یافته‌های محقق)

یافته‌ها و تجزیه و تحلیل داده‌ها:

تعداد مفاهیم و کدهای حاصل از این مرحله در قالب ۶۹۲ گزاره دربردارنده خاطره و ۱۰۷۸ مفهوم و کد مرتبط با اندیشه دفاعی به دست آمده است که در ادامه ارائه خواهد شد.

گام اول: کدگذاری باز

کدگذاری باز اشاره به بخشی از تحلیل دارد که با عنوان‌گذاری و مقوله‌بندی پدیده آن‌طور که داده‌ها نشان داده‌اند، سروکار دارد و نیازمند پرسیدن سؤالات و انجام مقایسه‌ها است. محصول عنوان‌گذاری و

مقوله‌بندی، "مفاهیم" یعنی ارکان اصلی در ساختن الگو هستند. کدگذاری باز شامل تحلیل و کدگذاری داده‌ها، مشخص نمودن طبقات و تفسیر آن‌ها بر اساس ویژگی‌های هر طبقه است. در ضمن کدگذاری باز، داده‌ها به بخش‌های مجزا خرد شده و برای به دست آوردن شباهت‌ها و تفاوت‌های آن‌ها مورد بررسی قرار می‌گیرند. منظور از خرد کردن و مفهوم‌پردازی این است که به هر کدام از حوادث، رخدادها و ایده‌هایی که در داده‌ها موجود است، نامی می‌دهیم. این نام، برچسب یا نشانه‌ای است که به جای آن حادثه، رخداد یا ایده می‌نشیند. در مرحله بعد، خود مفاهیم بر اساس شباهت‌هایشان مورد طبقه‌بندی قرار می‌گیرند که به این کار مقوله‌پردازی گفته می‌شود. عنوانی که به مقوله‌ها (ابعاد) اختصاص داده می‌شود، انتزاعی‌تر از مفاهیمی (اجزایی) است که مجموعاً آن مقوله را تشکیل می‌دهند. مقولات دارای قدرت مفهومی بالایی هستند؛ زیرا می‌توانند مفاهیم و خرده‌مقولات را بر محور خود جمع کنند. عنوان یا نامی که برای مقولات انتخاب می‌شود باید بیشترین ارتباط را با داده‌هایی که مقوله نمایانگر آن است، داشته و آن قدر با آن همخوان باشد که بتوان آنچه را که بیان می‌کند، به سرعت به خاطر آورد و درباره‌اش فکر کرد. در جدول شماره ۱ نتایج حاصل از کدگذاری باز و تعیین مقولات (ابعاد) و مضامین مختلف آورده شده است.

جدول شماره ۱: نتایج کدگذاری باز

تعداد مفاهیم و اجزا (کدها)	مقوله‌های فرعی (ابعاد)	مقوله اصلی (مضامین و قضایا)
۸	داشتن روحیه جهادی	مدیریت جهادی
۳	توجه به فضیلت جهاد	
۱۳	ابعاد مختلف مدیریت جهادی	
۳	مدیریت جهادی	
۲۳	شاخصه‌های بسیج همه‌جانبه	بسیج عمومی و همه‌جانبه
۶	اهمیت و نقش مؤثر بسیج	
۱۵	حمایت همه‌جانبه آمریکا و غرب از صدام، داعش و دشمنان ایران	بیگانگان (آمریکا، کشورهای غربی و...) و دشمنان داخلی و خارجی
۱۳	راه‌اندازی کودتا و جنگ علیه ایران اسلامی	
۸	اشغالگری و ایجاد ناامنی در منطقه	
۲	اختلاف‌افکنی قومی و مذهبی در ایران و منطقه	
۱۸	جنگ نرم و تبلیغات منفی شدید علیه ایران	
۱۲	تحریم و کارشکنی آمریکا و دشمنان داخلی و خارجی	

تعداد مفاهیم و اجزا (کدها)	مقوله‌های فرعی (ابعاد)	مقوله اصلی (مضامین و قضایا)
۴۷	مؤلفه‌های نظام جمهوری اسلامی ایران	نظام جمهوری اسلامی ایران
۷	اهداف و آرمان‌ها	
۱۵	فرصت‌ها	
۱۲	تهدیدات و چالش‌ها	
۱۲	مشارکت و همدلی مردم	
۵۳	اصول دفاعی نظام جمهوری اسلامی	
۱۰	توکل و امید به خدا	خدماتحوری
۲۱	ایمان	
۷۱	ارزش‌ها و اصول اسلامی	
۱۸	معنویت و اخلاق	
۷	خودکفایی و قطع وابستگی	خودکفایی و عدم وابستگی
۴	ابعاد و مؤلفه‌های خودکفایی	
۴	طراحی و ساخت سلاح و تجهیزات	
۶	شناخت اهداف دشمن	دشمن‌شناسی
۷	احاطه کامل بر اقدامات و عملکرد دشمن	
۱۵	دشمن‌شناسی (ویژگی، ابعاد و انواع دشمن)	
۲۹	روش‌های مقابله با دشمن	
۱۲	مؤلفه‌های دفاع آگاهانه	دفاع آگاهانه در جنگ نرم
۹	اهداف دفاع آگاهانه	
۳	دفاع از مظلوم و مقابله با ظالم	
۱۶	ابعاد و انواع دفاع آگاهانه	
۱۵	دفاع آگاهانه در جنگ نرم	
۶	نظم	سازماندهی
۸	سازماندهی	
۷	انضباط	

تعداد مفاهیم و اجزا (کدها)	مقوله‌های فرعی (ابعاد)	مقوله اصلی (مضامین و قضایا)
۲۸	عوامل معنوی پیروزی نهایی و تحقق تمدن اسلامی	پیروزی نهایی و برپایی تمدن نوین اسلامی
۳	حضور و حمایت مردم	
۱	رهبری و فرماندهی مطلوب	
۲	کار و تلاش جهادی	
۳	خودباوری	
۲	دانش و مهارت‌های رزمی	
۱۷	شاخصه‌های فرماندهی مطلوب	فرماندهی مطلوب
۱۴	مهارت‌ها و اصول فرماندهی مطلوب	
۷	ابعاد و انواع فرماندهی مطلوب	
۱۷	وظایف فرماندهی مطلوب	
۱۲	مؤلفه‌ها و انواع قدرت ملی	قدرت و اقتدار ملی
۱۶	ابعاد و ملزومات اقتدار ملی	
۵	هدایت و نقش مراجع، روحانیون و حوزه علمیه	هدایت مراجع، روحانیون و حوزه علمیه
۴	شاخصه‌ها	
۳۲	همراهی و پشتیبانی مردم	مردم‌محوری
۱۹	اهمیت و نقش مردم	
۲	رابطه مطلوب مردم و مسئولان	
۴۵	مؤلفه‌ها و ملزومات جنگ پیش‌کنشگرانه	جنگ پیش‌کنشگرانه و تدافعی
۵	تهدیدات و محدودیت‌ها	
۱۷	مزیت‌ها	
۳۴	اصول و سیاست جنگ پیش‌کنشگرانه	
۱۱	ابعاد و انواع جنگ پیش‌کنشگرانه	
۱۸	عوامل روحی و معنوی در جنگ پیش‌کنشگرانه	
۵	مصادیق جنگ پیش‌کنشگرانه	

تعداد مفاهیم و اجزا (کدها)	مقوله‌های فرعی (ابعاد)	مقوله اصلی (مضامین و قضایا)
۳۳	شاخصه‌های نیروهای مسلح توانمند	نیروهای مسلح توانمند
۱۳	اهداف و آرمان‌های ن.م.	
۱۲	توانمندی‌های نیروهای مسلح	
۵	چالش‌ها و محدودیت‌های ن.م.	
۷	نقش نیروهای مسلح	
۱۰	وظایف و مأموریت‌های ن.م.	
۷	وحدت فرماندهی	
۶	پشتیبانی و تدارکات نیروهای مسلح	
۵	آمادگی	
۱۱۱	خصوصیات و خصلت‌ها	ویژگی‌ها و خصایص
۶	مهارت	
۶	وظایف	
۱۰۷۸ مفهوم و کد	۷۳ مقوله فرعی	۱۷ مقوله اصلی

در جدول شماره ۲ برای نمونه اجزا (مفاهیم) و ابعاد (مقوله‌های) مربوط به مضمون «خدا محوری» ذکر و با توجه به تعداد زیاد کدها از بقیه موارد صرف نظر می‌شود.
 جدول شماره ۲: اجزای (مفاهیم) مربوط به بُعد «توکل و امید به خدا» در مضمون «خدا محوری»

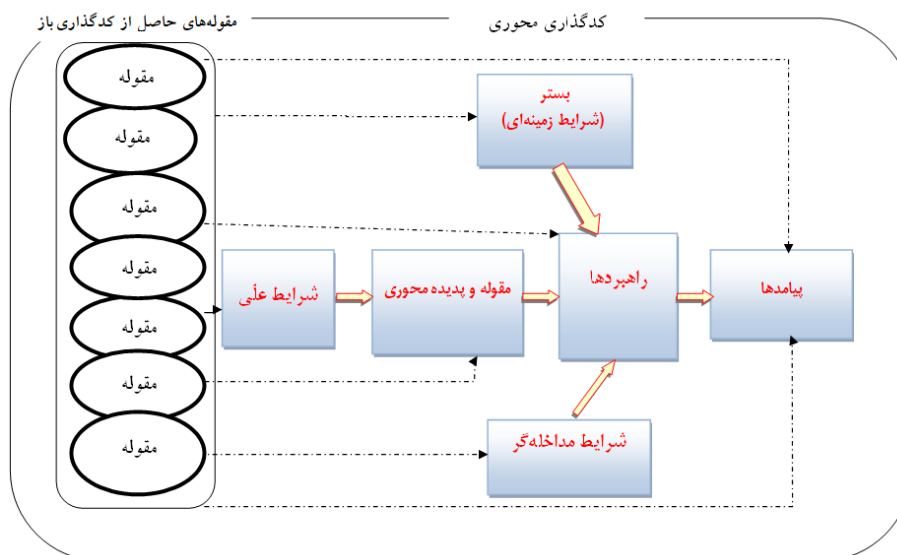
ردیف	مفهوم (کد)	بُعد	تاریخ بیانات
	یک دست غیبی در همه کارها دارد ما را هدایت و پشتیبانی می‌کند.	هدایت و یاری خداوند	(۱۳۶۸/۰۳/۱۸) سخنرانی در مراسم بیعت فرماندهان و اعضای کمیته‌های انقلاب اسلامی
	توسل و توجّه و تکیه به غیب و اتکا به خدا سبب پیروزی‌های درخشان در جنگ هشت ساله.	توسل و توجّه و تکیه به غیب و اتکا به خدا	(۱۳۷۳/۰۱/۲۴) بیانات در دیدار ارتشیان، به مناسبت «روز ارتش»
	متکی به قدرت خدا.	توکل و اتکای به خدا	بیانات در دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین علیه‌السلام ۱۳۹۵/۳/۳

ردیف	مفهوم (کد)	بُعد	تاریخ بیانات
	قوی باشید، احساس ضعف نکنید، به خدا متکی باشید.	اتکای به خدا	(۱۳۶۸/۰۴/۱۲) سخنرانی در مراسم بیعت ائمه جمعه سراسر کشور به اتفاق رئیس مجلس خبرگان
	خدا پشت سر ماست و به ما کمک می‌کند. (اعتقاد امام به یاری خداوند)	اعتقاد به یاری خداوند	(۱۳۶۸/۱۱/۰۱) بیانات در دیدار با وزیر و مسئولان وزارت کشور و استانداران
	یکی از اصول امام اتکال به کمک الهی، اعتماد به صدق وعده الهی و نقطه مقابل، بی‌اعتمادی به قدرت‌های مستکبر و زورگوی جهانی است.	اتکال به کمک الهی، اعتماد به صدق وعده الهی	(۱۳۹۴/۰۳/۱۴) بیانات در مراسم بیست و ششمین سالروز رحلت حضرت امام خمینی رحمه‌الله در حرم مطهر امام خمینی رحمه‌الله
	حسن ظن و اعتماد به قول و وعده الهی ما	اعتماد به قول و وعده الهی	(۱۳۹۳/۰۳/۰۶) بیانات در دیدار مسئولان نظام و سفرای کشورهای اسلامی در سالروز بعثت پیامبر اکرم (ص)
	عامل اول، توکل به خدا و دل به دریا زدن به امید او.	توکل و امید به خدا	(۱۳۶۹/۰۶/۲۶) سخنرانی در دیدار با گروه کثیری از آزادگان
	تکیه و توکل به خدا	توکل به خدا	(۱۳۸۹/۰۸/۰۲) بیانات در دیدار هزاران نفر از بسیجیان استان قم
	توکل و اعتماد و حسن ظن به خدای متعال	توکل و اعتماد به خدا	(۱۳۸۸/۰۷/۱۵) بیانات در دیدار عمومی مردم چالوس و نوشهر

مرحله دوم: کدگذاری محوری

کدگذاری محوری، گام دوم نظریه‌سازی داده بنیاد به روایت استراوس و کوربین است. (Strauss and Corbin, 1998) هدف این مرحله برقراری رابطه بین مقولات تولیدشده در مرحله کدگذاری باز است. هدف از کدگذاری محوری، ایجاد رابطه بین طبقات ایجادشده در مرحله کدگذاری باز است. درحالی‌که کدگذاری باز، داده‌ها را به مفاهیم و مقوله‌ها تفکیک می‌کند، کدگذاری محوری از طریق پیوند بین یک مقوله و مقوله‌های فرعی آن داده‌ها را به هم پیوند می‌دهند. در این مرحله نمودار بصری منظومه اندیشه دفاعی مقام معظم رهبری ارائه می‌شود. در نمودار شماره ۲ کدگذاری محوری در الگوواره ساختارمند نظریه داده‌بنیاد آورده شده است.

نمودار شماره ۲: کدگذاری در نظریه داده‌بنیاد (استراوس و کوربین، ۱۹۹۸)

بر اساس نمودار شماره ۲، بخش‌های مختلف الگوواره عبارتند از:

شرایط علی: باعث ایجاد و توسعه پدیده یا مقوله محوری می‌شوند. این شرایط را مجموعه‌ای از مقوله‌ها به همراه ویژگی‌هایشان تشکیل می‌دهند که بیشترین تأثیر را بر شکل‌گیری مقوله محوری دارند.

طبقه محوری: عبارت است از ایده‌ای که اساس و محور فرآیند است. مقوله محوری باید به قدر کافی انتزاعی بوده تا بتوان سایر مقولات اصلی را به آن ربط داد.

بستر: به شرایط خاصی که بر راهبردها تأثیر می‌گذارند، بستر گفته می‌شود. تمایز آن‌ها از شرایط علی مشکل است. در برابر شرایط علی که مجموعه‌ای از متغیرهای فعال است، این شرایط را مجموعه‌ای از مفاهیم، مقوله‌ها یا متغیرهای زمینه‌ای تشکیل می‌دهند.

راهبردهای تعامل و کنش: کنش‌ها و برهم‌کنش‌ها بیانگر رفتارها، فعالیت‌ها و تعاملات هدف‌داری هستند که در پاسخ به مقوله محوری و تحت تأثیر شرایط مداخله‌گر، اتخاذ می‌شوند. به این مقولات راهبرد نیز گفته می‌شود. البته از آن‌ها با عنوان فرآیندها نیز یاد می‌شود.

شرایط مداخله‌گر: شرایط مداخله‌گر شرایط عام و ساختاری هستند که مداخله سایر عوامل را تسهیل یا محدود می‌کنند.

پیامد: مقوله‌ای است که در رابطه با آن نظریه ارائه می‌شود و نتیجه راهبردهای تعامل و کنش است. این مقوله همان عنوانی (نام یا برچسب مفهومی) است که برای چارچوب یا طرح به وجود آمده در نظر گرفته می‌شود.

با کدگذاری مجدد داده‌ها، انواع شرایط تأثیرگذار بر مقوله محوری (بستر و شرایط مداخله‌گر)، کنش‌ها و برهم‌کنش‌هایی که برای اداره، کنترل یا پاسخ به مقوله محوری به وجود می‌آیند (به آن‌ها راهبرد نیز گفته می‌شود) و پیامدهای ناشی از آن‌ها بعد از تعریف مقوله محوری ایجاد می‌شود. نمودار شماره ۳ که حاصل تجزیه و تحلیل مجدد داده‌ها بر اساس مدل الگوواره است، بیانگر نتایج کدگذاری محوری در این مقاله است. در مرحله کدگذاری محوری سعی شده ضمن انتخاب یک مقوله به عنوان مقوله محوری، بر اساس ساختار مدل الگوواره داده‌ها مجدداً مورد پردازش قرار گیرند. به این ترتیب با توجه به ویژگی‌های فوق که به وسیله استراوس درباره مقوله محوری مطرح شد، مقوله اصلی «خدا محوری» به عنوان مقوله محوری انتخاب و سعی شد با استفاده از مقوله‌های تولیدشده در مرحله کدگذاری باز و همچنین داده‌های جمع‌آوری‌شده، شرایط علی، شرایط مداخله‌گر، بستر و پیامد برای مقوله محوری تعریف شوند.

به طور کلی از میان ۱۷ مقوله اصلی این پژوهش، یک مقوله به عنوان مقوله اصلی، ۲ مقوله به عنوان شرایط علی، ۱ مقوله به عنوان شرایط مداخله‌گر، ۲ مقوله به عنوان بسترها و عوامل زمینه‌ای، ۹ مقوله به عنوان راهبردهای محوری تعامل و کنش و ۲ مقوله به عنوان پیامد اجرای راهبردها به دست آمد.

مرحله سوم: کدگذاری انتخابی

هدف این روش (نظریه‌پردازی داده‌بنیاد)، تولید نظریه است نه توصیف صرف پدیده. برای اینکه تحلیل‌ها به نظریه تبدیل شوند، مفاهیم باید به طور منظم به یکدیگر ربط یابند. کدگذاری انتخابی مرحله اصلی نظریه‌پردازی است که بر اساس نتایج دو مرحله قبلی کدگذاری (که به عنوان مراحل مقدماتی و زمینه‌ساز برای نظریه‌پردازی، مقوله‌ها و روابط مقدماتی را به عنوان سازه‌ها و اصول اصلی نظریه در اختیار می‌گذارند) به تولید نظریه می‌پردازد. به این ترتیب که مقوله محوری را به شکلی نظام‌مند به دیگر مقوله‌ها ربط داده، آن روابط را در چارچوب یک روایت روشن کرده، مقوله‌هایی را که به بهبود و توسعه بیشتری نیاز دارند، اصلاح می‌کند. در این سطح سعی می‌شود با کنار هم نهادن مقوله‌ها حول مقوله محوری، به عنوان مضمون اصلی یک روایت نظری که برای پدیده ارائه شده و ضمن آن، حول و حوش این رشته اصلی، بین مفاهیم و مقوله‌ها، ارتباطی نظام‌مند ایجاد شود؛ بنابراین کدگذاری انتخابی فرآیند یکپارچه‌سازی و بهبود (پالایش) مقوله‌ها است؛ به این ترتیب که محقق با ایجاد یک آهنگ و چیدمان خاص بین مقوله‌ها آن‌ها را برای ارائه و شکل‌دهی یک نظریه (تصویر) تنظیم می‌کند. نظریه حاصل شامل ایده‌ها و نمونه‌هایی است که می‌تواند در پژوهش‌های بعدی مورد بررسی قرار گیرد و می‌تواند در قالب مجموعه‌ای از فرضیه‌ها (اصلی و فرعی) بیان شود (creswell, 2004).

شکل‌گیری نظریه اندیشه دفاعی فرماندهی کل قوا با محوریت بیان خاطرات: توصیف روایتی^۱

بر اساس نتایج این پژوهش، در منظومه اندیشه دفاعی مقام معظم فرماندهی کل قوا (مدظله‌العالی)

خدایمحموری و معنویت اساس همه امور قرار دارد که تمام امور و مقوله‌های دیگر در پیوند و در راستای با آن، معنا و مفهوم پیدا می‌کنند و گرانیگاه مرکزی و اساسی در اندیشه ایشان، «خدایمحموری» (توحید) است که مقوله محوری و اصلی این پژوهش را شکل می‌دهد.

در نظر مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) «جمهوری اسلامی ایران بر مبنای تفکرات اسلامی حرکت می‌کند و با حکمت برخاسته و تراوش شده از اصول اسلامی کشور اداره می‌گردد»؛ از این رو در اندیشه دفاعی ایشان، «جنگ، آزمایش عظیم خون‌بار الهی است.» و «معنویت اساس کارها است.» در این دیدگاه، «یک ملت، با نیروی ایمان و اعتقادش مبارزه می‌کند؛ اصلاً مبارزه و جنگیدن و مقاومت کردن، با ایمان است، نه با دست و چشم و بدن.» قدرت و توفیق الهی عامل پیروزی در جبهه جنگ و مواجهه حق علیه باطل است. در این راه، به خدای متعال باید توکل و اعتماد کرد که وعده کرده است: «وَلَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ». امدادهای غیبی و کمک ملائکه الله یاریگر رزمندگان و سربازان و مجاهدان راه خدا است؛ بنابراین در همه حال، ملاحظه خدا را باید کرد، نه ملاحظه دشمن را. در این اندیشه، ارتش، عرصه مبارزه بین اسلام و کفر بوده است و در این مبارزه، در نهایت اسلام پیروز می‌شود و پشت کفر را به خاک می‌رساند. شهادت در این راه پر خیر و برکت چونان موهبتی گران‌بها مایه سعادت دنیوی و اخروی انسان است.

در اندیشه معظم‌له، «نظام جمهوری اسلامی» به علت اصول بنیادین خود، شرایط علی را در اندیشه دفاعی زمامداران این نظام جهت نیل به خدایمحموری و معنویت ایفا می‌نماید؛ اصولی مانند اصل دفاع از مظلوم (مانند مردم مظلوم فلسطین و لبنان و ...)، آرمان‌خواهی صحیح و واقع‌بینانه، پیگیری آرمان‌ها و عدم یأس و انفعال و شکست، موضع عزت‌مدارانه، اتکال به کمک الهی، مخالفت با سطحی‌نگری، اصل ذلت‌ناپذیری در نظام، اصل قدرتمندی و نمایش اقتدار عامل به‌عنوان بازدارنده خودسری و عدم تجاوز و حمله دشمن و پرهیز از هرگونه اختلاف و تفرقه، از جمله اصولی هستند که نقش اساسی را در شکل‌دهی اندیشه دفاعی مقام معظم فرماندهی کل قوا (مدظله‌العالی) دارند که به‌عنوان اسناد بالادستی و پدیدآورنده نقشه کلان دفاعی زمامداران کشور در راستای خدایمحموری به حساب می‌آید.

در اندیشه ایشان، حوزه‌های علمیه کانون اصلی مبارزه و جهاد هستند. «هدایت مراجع، روحانیون و حوزه‌های علمیه» به‌ویژه حوزه علمیه قم در شکل‌گیری و تداوم انقلاب اسلامی، در کارهای اساسی جنگ، حضور در جبهه‌ها، ترغیب و تحریض بر حضور در جبهه‌ها، کارهای اقتصادی و غیره نقش اساسی داشته است و روحانیان و مراجع حوزه‌های علمیه همیشه در صف مقدم بوده‌اند و عملکردشان سبب پیروزی نظام جمهوری اسلامی در سال ۱۳۵۷ و ترغیب و تشویق مردم و رزمندگان به حرکت در جنگ و جهاد و دفاع جانانه از میهن و دین اسلامی شده است.

میدان افکار مردم و مؤمنین، عرصه کارزار تفکرات گوناگون است. امروز در یک میدان جنگ و کارزار حقیقی فکری قرار داریم و روحانیان و مراجع حوزه‌های علمیه پرچمدار اصلی این میدان مبارزه هستند که دیگر نیروها را به سمت اهداف الهی و پیروزی و سعادت هدایت می‌نمایند و از شرایط علیّ معنویت‌محوری محسوب می‌گردند.

«مردم‌محوری» و «ویژگی‌ها و خصایص» بسترهای اساسی و شرایط زمینه‌ای در اندیشه دفاعی مقام معظم رهبری هستند که بر راهبردها تأثیرگذار هستند تا هدف نهایی محقق شود؛ به عبارت دیگر، حضور داوطلبانه و پرشور اقشار مختلف مردم در جنگ و دفاع جانانه، صبوری مردم و پشتیبانی خانواده‌های شهدا، در کنار هم بودن و اتحاد اقوام مختلف در هنگام جنگ و دفاع از شرایط و عوامل زمینه‌ای است که منبعت از وجود مردمی با استعداد، نجیب، سرشار از ایمان و باور دینی، سرشار از نیروی کار و ابتکار و تحرک و آماده در همه میدان‌ها و پایه‌رکاب، آماده‌به‌کار، کمر بسته و دارای عزم و تصمیم در ایران اسلامی است که بستر مناسبی جهت تحقق اهداف دفاعی نظام جمهوری اسلامی و نیل به پیروزی و قدرت و اقتدار را برای ملت ایران فراهم نموده است.

ویژگی‌ها و خصائصی مانند دین‌داری و سلحشوری مردم و صفاتی مانند فداکاری، گذشت، صبر، شجاعت و ... در ملت ایران و امت اسلامی بستری است که زمینه لازم برای عملکرد بهتر و مؤثرتر راهبردها و توان بیشتر نیروهای نظامی را فراهم می‌نماید.

راهبردهای تعامل و کنش در اندیشه معظم‌له، راهبردهای درهم‌تنیده و مستحکمی هستند که نخستین آن بر «دفاع آگاهانه در جنگ نرم» متمرکز است. از نظر ایشان، «جنگ نرم؛ یعنی جنگ به‌وسیله ابزارهای فرهنگی، به‌وسیله نفوذ، به‌وسیله دروغ، به‌وسیله شایعه‌پراکنی؛ با ابزارهای پیشرفته‌ای که امروز وجود دارد ... جنگ نرم یعنی ایجاد تردید در دل‌ها و ذهن‌های مردم.» به بیان مقام معظم رهبری «در جنگ نرم، هدف آن چیزی است که در دل شماست، در ذهن شماست، در مغز شماست؛ یعنی اراده شما. دشمن می‌خواهد اراده شما را عوض کند.» در این زمینه باید با دفاع آگاهانه و عالمانه با اقدامات دشمن در این زمینه به‌صورت مؤثر مقابله نمود. در این مورد، نقش استادان، صاحب‌نظران و اندیشمندان جامعه، نقش بسیار برجسته فرماندهی در جنگ نرم را بر عهده دارند.

دفاع آگاهانه راهبردی است که ابعاد گوناگونی را در برمی‌گیرد؛ دفاع جانانه و ایستادگی در مقابل زورگویی و تجاوزگری، دفاع از هویت خود، از خاک خود، از مرزها و خانه خود، دفاع از اسلام، دفاع از استقلال ملی، دفاع از کشور و دفاع از بزرگ‌ترین حادثه تاریخ ما؛ یعنی انقلاب اسلامی، دفاع از مردم مظلوم در همه جای جهان و به‌ویژه مردم مظلوم فلسطین و لبنان، دفاع از حوزه سیاسی، دفاع از حوزه اخلاقی و دینی و دفاع از حوزه نظامی در نظام جمهوری اسلامی بخش‌هایی از آن محسوب می‌شود.

راهبرد دوم در اندیشه ایشان، «جنگ پیش‌کنشگرانه» است. بر اساس آموزه‌های دین اسلام و آیات قرآن کریم و در نگاه خداپاورانه، پیکاری همیشگی بین جبهه حق علیه باطل وجود دارد که در نهایت با پیروزی صالحان و حق‌طلبان به پایان می‌رسد. البته به‌صراحت جنگ در نظر ایشان، جنگ تدافعی و دفاعی پسندیده است و جنگ تهاجمی و تجاوزکارانه مذموم است؛ به گونه‌ای که هرگز نباید به هیچ کشور یا ملتی تعرض شود. البته جنگ نیز به انواع مختلفی همچون جنگ نظامی، جنگ سیاسی، جنگ اقتصادی، جنگ امنیتی، جنگ فرهنگی و ... تقسیم می‌شود.

از نظر ایشان، جمهوری اسلامی هیچ جنگی را شروع نمی‌کند، اما جرئت شروع جنگ را از دشمن می‌گیرد و دشمن و طبیعت دشمن را همیشه رصد می‌کند و می‌شناسد؛ برای تحقق چنین هدفی، عمل به آیه قرآنی «وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَ مِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهَبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَ عَدُوَّكُمْ» از مهم‌ترین راه‌های عملی و واقعی در نظر ایشان است. در این جنگ، شکست و انحراف در جبهه حق اساساً معنی ندارد. در این میان جنگ پیش‌کنشگرانه و تدافعی با گروه تکفیری داعش در عراق و سوریه و حتی تأسیس حزب‌الله لبنان جهت مبارزه با رژیم غاصب اسرائیل در راستای پیشگیری از تجاوز آنان به خاک ایران و نابودی دشمنان بالقوه نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران در ورای مرزهای میهن اسلامی است. به دیگر سخن، در اندیشه معظم‌له به جای اینکه منتظر بمانیم که گروه‌ها و دشمنان بی‌رحمی مانند داعش به مرزها و شهرهای ایران برسند و دست به غارت و تهاجم به کشورمان داشته باشند، پیش از رسیدن به مرزها آن‌ها را در مناطق خودشان نابود سازیم تا کشور ایران در امنیت و آرامش قرار گیرد و اقتدار و سرفرازی ملی مهیا شود.

در یک جنگ پیش‌کنشگرانه، رعایت و توجه به مواردی مانند استراتژی نظامی، طراحی ماهرانه و اصولی عملیات نظامی، هماهنگی نیروها و بخش‌های مختلف برای کسب پیروزی، لزوم استفاده درست و علمی از امکانات و تجهیزات جنگی، لزوم حفظ انگیزه در هنگام جنگ، وجود نیروی مرتب و منظم آماده‌به‌کار و پای کار و توان استفاده از شیوه‌ها و تاکتیک‌های پیچیده جنگی و در صورت نیاز مقابله‌به‌مثل با دشمن در حمله موشکی و ... از فرآیندهای این راهبرد محسوب می‌شود.

برای آمادگی و پیروزی در هر جنگ و دفاعی، وجود «نیروهای مسلح مستقل و توانمند» از ضرورت‌های اساسی محسوب می‌شود که از نهادهای رسمی در راهبردهای دفاعی در تمام کشورها به شمار می‌رود. نیروهای مسلح توانمند در جمهوری اسلامی - یعنی ارتش و سپاه - مثل دو بازوی محکم و دو دست در هم گره‌خورده از دو طرف، اطراف این ملت و این کشور را با قدرت کامل حفاظت و حراست می‌کنند. نیروهای مسلح ما برای مقابله با آن عناصری است که با فضیلت‌ها دشمن هستند و نمی‌خواهند این کشور و هیچ کشوری و هیچ ملتی به خود استقلال ببیند. نیروهای مسلح مستقل، آگاه، مبتکر،

شجاع، فداکار، بدون اینکه گلوله‌ای هم شلیک بکنند، برای یک کشور امنیت‌آور هستند و دشمنان را سر جای خودش می‌نشانند. ایمان و شجاعت و دانش، سه عنصر بسیار مهم در تشکیل هویت یک نیروی مسلح است. حفظ بصیرت، حفظ جهت‌گیری صحیح، آمادگی‌های لازم، روحیه خوب و افزایش روزافزون تجهیزات و امکانات و آمادگی‌های رزمی یکی از جمله اقدامات اساسی نیروهای مسلح در همه حال باید باشد. در شرایط تحریم و زمان‌هایی که اعتبارات و منابع نیست و محدودیت وجود دارد، باید با قدرت مدیریت، تعقل، ابتکار، صرفه‌جویی، دیدن و شناختن امکانات و استفاده بینه از آنها بر این مشکل فائق آمد و آن را به فرصت تبدیل کرد.

لزوم به کارگیری عناصر مؤمن در ارتش و حضور فعال آنها، به کارگیری ابزارهای پیچیده و بسیار کارآمد و فرماندهی‌های مدبرانه در ارتش و ن.م. ممانعت از نفوذ مزدوران و جاسوسان در بین نیروهای مسلح و مردم، لزوم آموزش درست و دقیق سلاح‌های نظامی، لزوم حرکت تکاملی نیروهای مسلح در همه زمینه‌ها و توجه مستمر به امور پشتیبانی، تسلیحاتی، اطلاعاتی و سیاسی در نیروهای مسلح، مواردی است که توجه به آن در این راهبرد کارگشا است.

راهبرد هدف‌دار دیگر در اندیشه دفاعی معظّم‌له، تشکیل و بهره‌گیری از «بسیج عمومی و همه‌جانبه مردمی» است. در حقیقت، حرکت عظیم کم‌نظیر یا بی‌نظیر ایجاد بسیج عمومی مردمی و به کار گرفتن نیروهای مؤمن و بازوان توانا در بخش‌های مختلف، از معجزات نظام جمهوری اسلامی محسوب می‌شود و اقتدار نظام را نشان می‌دهد. در دوران جنگ تحمیلی و بعد از پایان جنگ، اگر بسیج نبود و اگر هم‌اکنون بسیج نباشد، کمیت این انقلاب و این نظام و همه حرکت‌های سازنده این کشور لنگ خواهد بود. انکار بسیج و بی‌احترامی به آن، یا نابردانه و یا خائنانانه است. در جنگ همین روحیه بسیجی بود که توانست برای کشور ما افتخار به بار آورد. هر جا این روحیه بسیجی وارد شد، گره‌ها را باز کرد. بسیج یک حرکت آگاهانه در دوران جنگ تحمیلی بود. البته بسیجی که در سال ۵۸ تشکیل شد، نیازهای آن روز را تأمین می‌کرد و در حال حاضر نیز بسیج نیازهایی از نوع دیگری را برآورده می‌کند. از نظر ایشان، بسیج مظهر عشق و ایثار و فداکاری و گذشت و نگاه حکیمانه یک جوان به عالم وجود است. جهاد و شهادت، دو فصل بزرگ حرکت بسیجی است. بسیج مثل انقلاب، مردمی و یک موجود متدین و متشرع است. بسیج مظهر مقابله با ظلم و سلطه بین‌المللی قدرت‌ها، مقابله با نظام سلطه و مقابله با استضعاف و استکبار است. نمونه عینی کاملی از حوادث عاشورا در دوران معاصر، همین بسیجی‌ها هستند. بسیج کارآمدی خود را در تمام میدان‌های عظیم انقلاب اسلامی به‌خوبی نشان داده است و قدرت و اقتدار کشور تا حد زیادی عملاً مرهون و مدیون نیروی بسیج است که از ارکان پیروزی‌های نظام جمهوری اسلامی محسوب می‌شود.

در نبرد محور مقاومت به رهبری جمهوری اسلامی ایران با گروه تکفیری «داعش» نیز راهبرد بسیج عمومی و همه‌جانبه مردم عراق با عنوان «حشد الشعبی» و بسیج مردمی سوریه نقش انکارناپذیری در پیروزی و غلبه بر داعش ایفا نمود.

«سازماندهی» راهبرد دیگری است که بر پایه نظم و انضباط و سازماندهی اصولی و علمی بنا شده است و در به‌کارگیری نیروهای مسلح و بسیج و امکانات و تجهیزات رزمی کارایی و تأثیر بسیار دارد و موجب کارایی کامل می‌گردد. البته از نظر ایشان، انضباط باید انضباطی انقلابی باشد که از محکم‌ترین و قوی‌ترین انضباط‌ها است. انضباطی که ریشه از ذهن انسان، از دل انسان و از ایمان انسان می‌گیرد و بهترین انضباط‌ها است که رعایت و حفظ سلسله‌مراتب و لزوم رعایت آیین‌نامه انضباطی از جلوه‌های آن است. روحیه پرتپش انقلابی در کنار سازماندهی علمی و نظم و انضباط و آرامش و متانت در راستای پیروزی و اقتدار همواره ضرورت دارد.

علاوه بر این، «فرماندهی مطلوب» نیز در اندیشه معظم‌له، راهبرد مؤثری است که نقش عظیمی در بسیج و سازماندهی نیروها و امکانات برای نیل به پیروزی نهایی و اقتدار و قدرت ملی میهن اسلامی دارد.

با توجه به تحریم‌ها و دیگر محدودیت‌ها در ساخت ابزار و تجهیزات جنگی و نظامی، توجه مؤکد و ویژه به «خودکفایی و عدم وابستگی به بیگانگان» از دیگر راهبردهای اساسی در اندیشه دفاعی ایشان (با محوریت بیان خاطرات) است. در این راه، خودباوری و خوداتکایی و لزوم خودکفایی و ساخت تجهیزات نظامی و دفاعی در ایران به‌عنوان هدفی والا همیشه توصیه شده است؛ به‌نحوی که لازم است وابستگی‌های علمی و فنی و به‌اصطلاح فن‌آورانه به بیگانگان با تلاش و کار جهادی و ابتکار و ذوق کاملاً قطع شود که در غیر این صورت بر توان و قدرت بازدارندگی و نظامی و دفاعی ایران تأثیر منفی خواهد گذاشت. وابستگی بسیار به مستشاران آمریکایی در زمان طاغوت، وجود محدودیت‌های زیاد از نظر سلاح، مهمات و ابزارهای جنگی در دوران جنگ تحمیلی، تحریم‌های آمریکا و هم‌پیمانان او و میل به استقلال و خودباوری سبب شده در نیروهای مسلح، جهاد خودکفایی تأسیس شود که تاکنون برکات زیادی برای کشور به همراه داشته است و واقعاً یک حرکت جهادی بوده است.

«مدیریت جهادی» از دیگر راهبردها در اندیشه دفاعی رهبر معظم انقلاب و الهام‌گرفته از ایمان اسلامی و اعتقاد به اصل «ما می‌توانیم» است که امام بزرگوار به همه ما آموخت. عامل مهم در مدیریت جهادی عبارت است از خودباوری و اعتماد به نفس و اعتماد به کمک الهی. به نظر ایشان، اگر مدیریت جهادی یا همان کار و تلاش با نیت الهی و مبتنی بر علم و درایت حاکم باشد، مشکلات کشور، در شرایط کنونی فشارهای خباثت‌آمیز قدرت‌های جهانی و در شرایط دیگر، قابل حل است و کشور حرکت

روبه‌جلو را ادامه خواهد داد. مدیریت جهادی به معنای بی‌انضباطی نیست؛ پُرکاری، با تدبیر حرکت کردن، شب و روز نشناختن و دنبال کار را گرفتن، این معنای مدیریت جهادی است. راهبردهای تعامل و کنشی که در بالا ذکر شد تحت تأثیر مستقیم شرایط و عوامل مداخله‌گر بیگانگان (به‌ویژه آمریکا و کشورهای غربی) و دشمنان داخلی و خارجی است که با عملکرد خصمانه خود در قدرت دفاعی کشور اثرگذار هستند و یا با تحریم‌ها و فشارهای اقتصادی بر راهبردهایی همچون میزان قدرت نیروهای مسلح به‌ویژه در حیطه تجهیزات و جنگ‌افزارهای سنگین و استراتژیک و ... تأثیر می‌گذارند و به‌ویژه عزم کشور را در خودکفایی و قطع وابستگی بیش‌ازپیش جزم می‌کنند و درواقع تسهیل‌کننده آن محسوب می‌شوند. مقوله دشمنان داخلی و خارجی نیز از شرایط مداخله‌گر در اندیشه دفاعی معظم‌له است؛ به‌نحوی که اهداف و عملکردهای دشمنان مختلف نظام جمهوری اسلامی، از ابتدای پیروزی انقلاب اسلامی تاکنون بر اتخاذ راهبردهای کنشی دفاعی و روش‌های مقابله متمایز جمهوری اسلامی ایران با دشمنان اثرگذار بوده است.

نتیجه و پیامد این راهبردها، پیروزی نهایی و تحقق تمدن نوین اسلامی از یک‌سو و قدرت و اقتدار ملی برای کشور و نظام جمهوری اسلامی ایران است که در مواردی همچون قدرت اراده و استحکام و قدرتمندی نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران در همه عرصه‌ها و دفاع مقتدرانه از کیان کشور و دین اسلام جلوه‌گر می‌شود و ایستادگی، مقاومت، ورزیدگی و پیروزی‌های ملت ایران در میدان‌های مختلف در برابر توطئه‌های دشمنان و به‌ویژه روحیه انقلابی و معنویت و صبوری آن‌ها به توفیق الهی نمادی از آن محسوب می‌شود که پیش‌زمینه‌ای جهت برپایی و تحقق تمدن نوین و شکوفا و بالنده اسلامی است که سبب سرافرازی و افتخار همه مستضعفان جهان و مسلمین خواهد شد. (نمودار شماره ۵-۲)

قضایای نظری پیشنهادی بر اساس نظریه اندیشه دفاعی مقام معظم فرماندهی کل قوا با محوریت بیان خاطرات ایشان در حوزه دفاعی - نظامی

قضایای نظری روابط کلی بین طبقه محوری و سایر طبقات را نشان می‌دهند؛ به‌نحوی که درنهایت به نتیجه و پیامد نهایی منجر خواهند شد. قضایای شامل روابط و ساختار مفهومی‌اند که در نظریه مطرح در نمودار شماره ۴-۱ بیان شده است. در این پژوهش بر اساس روایت پژوهش^۱ و مدل نظریه اندیشه دفاعی مقام معظم فرماندهی کل قوا با محوریت بیان خاطرات، شش قضیه به شرح زیر مطرح می‌شوند. ازآنجا که نظریه داده‌بنیاد به تولید روابط مفهومی منجر می‌شود، هر یک از قضایای زیر در قالب فرضیه و در پژوهش‌های بعدی قابل بررسی و سنجش هستند.

قضیه ۱: هدایت مراجع، روحانیون و حوزه‌های علمیه، به‌عنوان کانون اصلی مبارزه و جهاد، در شکل‌گیری و پیروزی و تداوم انقلاب اسلامی، تشویق مردم و رزمندگان به حضور در جنگ و جهاد

و دفاع جانانه از کشور و دین در جنگ تحمیلی نقش اساسی داشته است و پس از آن، پرچم‌دار اصلی مبارزه در میدان کارزار با تفکرات دیگر در جنگ نرم و به‌ویژه مؤلفه‌های خاص روحانیت به‌عنوان معتمد و پناهگاه روحی مردم در طول تاریخ) به‌عنوان شرایط علی بر طبقه محوری (خدایم‌محوری) تأثیرگذار بوده است.

نظام جمهوری اسلامی ایران نیز به‌عنوان نظامی الهی و خداجو (با توجه به اهداف و آرمان‌های والای خود، اصول دفاعی ویژه نظام جمهوری اسلامی ایران، استقلال‌طلبی به‌ویژه از طریق جلوگیری از نفوذ و تسلط بیگانگان، توجه و مقابله با تهدیدات و چالش‌ها و دشمن‌شناسی و با اتحاد و همراهی و پشتیبانی مردم) به‌عنوان شرایط علی تا حد زیادی بر طبقه محوری (خدایم‌محوری) تأثیرگذار بوده است.

قضیه ۲: ایمان به خداوند متعال، توجه به معنویات، شهادت‌طلبی و اخلاق الهی به‌عنوان مهم‌ترین آرمان‌ها و اهداف نظام جمهوری اسلامی است که با توکل و امید به خدا و حفظ و رعایت ارزش‌ها و اصول اسلامی رویکرد خدایم‌محورانه نظام جمهوری اسلامی ایران را جلوه‌گر می‌سازند. خدایم‌محوری به‌عنوان طبقه محوری، بر راهبردهای تعامل و کنش (مطرح شده در قضیه ۵) مؤثر خواهد بود.

قضیه ۳: بیگانگان (به‌ویژه آمریکا و کشورهای غربی) و دشمنان داخلی و خارجی (شامل حمایت همه‌جانبه آمریکا و غرب از صدام، داعش و دشمنان ایران، راه‌اندازی کودتا و جنگ علیه ایران اسلامی، اشغالگری و ایجاد ناامنی در منطقه، اختلاف‌افکنی قومی و مذهبی در ایران و منطقه، جنگ نرم و تبلیغات منفی شدید علیه ایران، تحریم و کارشکنی آمریکا و دشمنان داخلی و خارجی) به‌عنوان عوامل مداخله‌گر بر راهبردهای تعامل و کنش (مطرح شده در قضیه ۵) مؤثر هستند.

قضیه ۴: ویژگی‌ها و خصائص مختلف مردم، نظامیان، مسئولان و فرماندهان به‌ویژه خصایصی مانند دین‌داری، استقامت و سلحشوری در ملت ایران و امت اسلامی به‌عنوان بستر و عوامل زمینه‌سازی محسوب می‌شوند که بر راهبردهای تعامل و کنش (مطرح شده در قضیه ۵) مؤثر خواهند بود.

همراهی و پشتیبانی مردم، اهمیت و نقش مردم، اتحاد و صمیمیت، خصوصیات مردم، رابطه مطلوب مردم و مسئولان و در یک کلام «مردم‌محوری»، به‌عنوان عوامل بسیار مهم زمینه‌ای و بسترسازی هستند که بر راهبردهای تعامل و کنش (مطرح شده در قضیه ۵) مؤثر خواهند بود.

قضیه ۵: پیروزی نهایی و تحقق تمدن نوین اسلامی و قدرت و اقتدار ملی در نظام جمهوری اسلامی ایران پیامد و نتیجه دفاع آگاهانه در جنگ نرم، بسیج همه‌جانبه و عمومی مردم (با مؤلفه‌ها، اهمیت و نقش اثرگذار آن)، نقش و عملکرد نیروهای مسلح توانمند (با مؤلفه‌ها، توانمندی‌ها، آمادگی، اهداف و آرمان‌های والا و وحدت فرماندهی آن)، جنگ پیش‌کنشگرانه و تدافعی (توجه به مؤلفه‌ها و ملزومات جنگ پیش‌کنشگرانه، اهداف، اصول و سیاست، ابعاد و انواع جنگ پیش‌کنشگرانه، عوامل روحی و

معنوی در جنگ پیش کنشگرانه و مزیت‌ها و چالش‌های آن)، سازماندهی و نظم و انضباط، خودکفایی و عدم وابستگی (توجه جدی به خودکفایی و قطع وابستگی، طراحی و ساخت سلاح و تجهیزات) و فرماندهی مطلوب (مؤلفه‌ها، مهارت‌ها، ابعاد و انواع فرماندهی مطلوب) است.

قضیه ۶: پیروزی نهایی و تحقق تمدن نوین اسلامی و قدرت و اقتدار ملی در اندیشه دفاعی مقام معظم فرماندهی کل قوا (با محوریت بیان خاطرات در حوزه دفاعی - نظامی)، به‌طور خاص با نظر داشت عوامل و مؤلفه‌های معنوی، همراهی و پشتیبانی مردم، رهبری و فرماندهی مطلوب، کار و تلاش جهادی، خودباوری، دانش و مهارت‌های رزمی و توجه به مؤلفه‌ها و انواع قدرت ملی و ابعاد و ملزومات اقتدار ملی مشخص می‌گردد.

نتیجه‌گیری

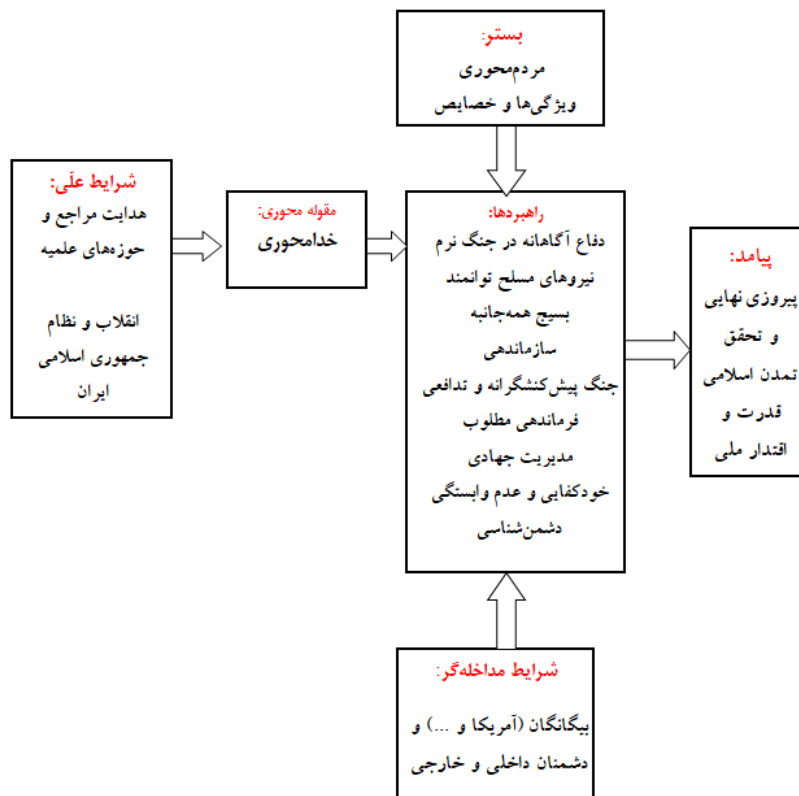
اقتدار ملی و توان دفاعی در هر کشوری از مهم‌ترین عوامل بازدارنده جنگ محسوب می‌شود که اندیشه دفاعی رهبران و مسئولان در هر نظام و کشوری نقشی تعیین‌کننده و اساسی در جهت‌بخشی به قدرت دفاعی آن کشور دارد. بر اساس این پژوهش، آن منظومه اندیشه دفاعی مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) با محوریت بیان خاطرات ایشان در حوزه دفاعی - نظامی بر اساس نظریه داده‌بنیاد واکاوی و مطالعه شد که تعداد مفاهیم و کدهای حاصل از این مرحله در قالب ۶۹۲ گزاره دربردارنده خاطره و ۱۰۷۸ مفهوم و کد مرتبط با اندیشه دفاعی به‌دست آمده است و تعداد مقوله‌های اصلی و فرعی به ترتیب به ۱۷ مضمون (مقوله اصلی) و ۷۳ بعد (مقوله فرعی) رسید. در نمودار شماره ۳ مدل و الگوی نهایی منظومه اندیشه دفاعی مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) با محوریت بیان خاطرات ایشان در حوزه دفاعی - نظامی به تصویر کشیده شده و روابط مقولات با یکدیگر تبیین گردیده است.

نکته بسیار مهم این است که اندیشه دفاعی معظم‌له، در عمل و به‌صورت واقعی تاریخی توانسته است کارایی خود را به مدت بیش از سی سال در برابر تهدیدات و چالش‌های فراوان و عظیم نشان دهد و کارآمدی و موفقیت خود را در مانایی و پایداری، اقتدار و پیروزی نظام جمهوری اسلامی ایران در سطح منطقه و جهان نشان دهد.

همان‌گونه که مدل و الگوی اندیشه دفاعی معظم‌له نشان می‌دهد، اندیشه دفاعی ایشان منبعث از اندیشه دفاعی اسلام بر اساس آموزه‌های دین مبین اسلام و مبتنی بر قرآن کریم و فرمایش‌ها و روایات پیامبر اعظم (ص) و اهل بیت (علیهم‌السلام) است و در حقیقت خوانشی خاص و مدون از آموزه‌های دین مبین اسلام محسوب می‌شود.

درنهایت با توجه به الگوی منظومه اندیشه دفاعی معظم‌له (نمودار شماره ۳)، می‌توان پیشنهادهای زیر را ارائه داد:

- ❖ در نظام فرماندهی مطلوب انتخاب فرمانده در درجه نخست اهمیت قرار دارد؛ لذا باید انتخاب فرمانده با نهایت دقت و وسواس و بر اساس شایسته‌سالاری و همراه با نظارت و ارزیابی مستمر و علمی بر عملکرد صورت پذیرد؛ این امر در خصوص فرماندهان و مسئولان عالی رتبه نیروهای مسلح اهمیت بیشتری دارد؛
- ❖ سامانه (سیستم) نظارت و ارزیابی مستمر بر عملکرد فرماندهان و مسئولان طراحی و اجرا گردد که بازخورد عملکرد فرماندهان و زیرمجموعه را به آنها در حوزه کاری با هدف ارتقای اثربخشی سازمانی و فرماندهی ارائه نماید و هر جا که مشخص شد، فرمانده و مسئولی فاقد لیاقت لازم است، اقدامات قانونی را درباره آن اتخاذ نماید؛
- ❖ هم‌گرایی و هم‌افزایی در بین فرماندهان قسمت‌های مختلف نیروهای مسلح باید همیشه در بهترین وضعیت خود باشد و تا حد امکان تفرقه و تعدد تلاش‌های مجزا و اهداف متفرق در یک سازمان نظامی به حداقل برسد و از بین برود.
- ❖ لزوم به کارگیری عناصر مؤمن در کادر فرماندهی ارتش و حضور فعال آنها در همه صحنه‌ها، به کارگیری ابزارهای پیچیده و بسیار کارآمد و فرماندهی‌های مدبرانه در ارتش و ن.م. ممانعت از نفوذ مزدوران و جاسوسان در سلسله‌مراتب فرماندهی و در بین نیروهای مسلح و مردم، لزوم آموزش درست و دقیق سلاح‌های نظامی، لزوم حرکت تکاملی نیروهای مسلح در همه زمینه‌ها و توجه مستمر به امور پشتیبانی، تسلیحاتی، اطلاعاتی و سیاسی در نیروهای مسلح از طریق رویکرد فرماندهی عالمانه، از جمله مواردی است که لازم است در دستور کار فرماندهان و تصمیم‌سازان ن.م؛ و آجا قرار گیرد.

نمودار شماره ۳: الگوی منظومه اندیشه دفاعی مقام معظم فرماندهی کل قوا (مدظله‌العالی) با محوریت بیان
 خاطرات بر اساس مدل الگوواره استراوس و کوربین (۱۹۹۲) (کدگذاری محوری)

منابع

- قرآن کریم
- ابن‌منظور، (۱۴۰۸ ه.ق.)، لسان العرب، بیروت: دار الإحياء التراث العربی.
- احدی، محمد (ناظر علمی)، (۱۳۹۵)، سیر تحول اندیشه‌های نظامی؛ کتاب اول، کلیات اندیشه نظامی، چاپ اول، تهران: مرکز تحقیقات راهبردی دفاعی.
- ایروانی، محمدرضا، (۱۳۹۰)، بر سمنده‌ها: نگاهی تازه به خاطره‌نویسی و بررسی، نقد و تحلیل خاطره‌نگاشته‌های آزادگان دفاع مقدس و خاطره‌نگاشته‌ها، چاپ اول، تهران: نشر صریح
- خسروپناه، عبدالحسین و دیگران، (۱۳۹۶)، «منظومه فکری آیت‌الله العظمی خامنه‌ای»، تهران: انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- خوانساری، محمد، (۱۳۷۷) منطق صوری (دوره مختصر)، چاپ سیزدهم، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- دهخدا، علی‌اکبر، (۱۳۷۲)، لغت‌نامه دهخدا، تهران: دانشگاه تهران.
- رشیدزاده، فتح‌الله، (۱۳۸۹)، تربیت نظامی، چاپ اول، تهران: دانشگاه افسری مام علی (ع) با همکاری انتشارات آوای قلم.
- رشیدزاده، فتح‌الله، (۱۳۹۲)، تربیت نظامی برای دانشجویان دانشگاه‌های افسری، چاپ اول، تهران: دانشگاه افسری امام علی (ع)
- رشیدزاده، فتح‌الله، (۱۳۹۶)، فرماندهی و مدیریت جهادی در اندیشه فرماندهی معظم کل قوا، چاپ اول، تهران: انتشارات آجا
- دانایی‌فرد، حسن، سید مهدی الوانی و عادل آذر (۱۳۸۶)، روش‌شناسی پژوهش کیفی در مدیریت: رویکردی جامع، تهران: نشر صفار.
- صلح میرزایی، سعید، (۱۳۹۰)، فلسطین از منظر حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، چاپ اول، تهران: نشر انقلاب اسلامی
- طباطبایی، سید محمدحسین، (۱۳۹۳ ه.ق.)، المیزان فی تفسیر القرآن، بیروت: اعلمی.
- عمید، حسن، (۱۳۶۲) فرهنگ فارسی، تهران: امیرکبیر
- مراد پیری، هادی، (۱۳۹۱)، الگوی دفاعی در اندیشه دفاعی حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) فصلنامه مطالعات بین‌رشته‌ای دانش راهبردی، شماره ۹، تهران، صص ۸۳-۱۱۲
- مراد پیری، هادی، (۱۳۹۱)، روش‌شناسی و مؤلفه‌های اندیشه دفاعی حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) اولین همایش تبیین اندیشه‌های دفاعی امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) تهران: دانشگاه صنعتی مالک اشتر
- مقیسه، رضا و همکاران، (۱۳۹۱)، اندیشه دفاعی فرماندهی معظم کل قوا حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) همایش دفاع ملی و دفاع همه‌جانبه، تهران: دانشگاه عالی دفاع ملی

- معین، محمد، فرهنگ معین، جلد ۱، تهران: امیرکبیر.
- نوروزی، محمدتقی، (۱۳۸۵)، **فرهنگ دفاعی-امنیتی**، چاپ اول، تهران: انتشارات سنا
- Strauss, A. and J. Corbin (1992). **Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory**, California: Sage Publications, Inc.
- (1998). **Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory**, California: Sage Publications, Inc. Second Edition.
- Treasury, H.M. (2000). **Productivity in the UK: The Evidence and the Government's Approach**.